

ELVIS BOŠNJAK

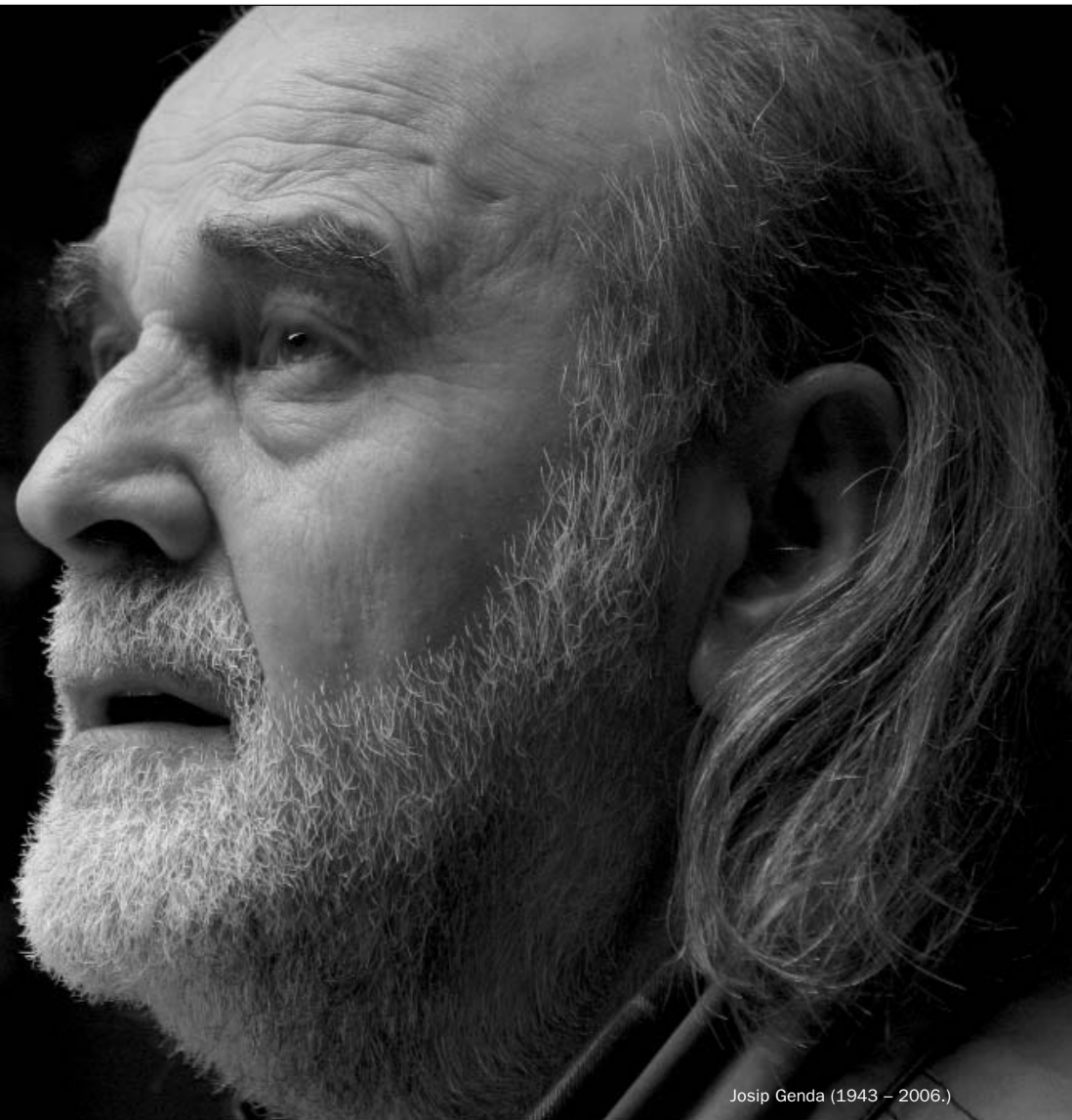
Par riči o prijatelju

PREMIJERE Evo san prvo otvori My Documents, onda san uša u folder Elvis svi tekstovi, onda san naša file di piše Jozo, onda san opet kliknija dva puta mišen, pa se ti file otvori, pa san onda vidija da je ti file govor šta san ga pisa za Jozinu komemoraciju, pročita san ga, pa san onda sve te file, foldere i Documente zatvorija, pa san opet otvori Word New Documents. Šta sve čovik danas triba učinit da bi napisa par riči o prijatelju? Kako ćeš u sve te file i foldere ukrcat mrvu topline, bokun tuge i par osmjeha? Oprostite šta ne pišen književno, ne mogu, jer ja s Gendon nikad nisan razgovara književno, pisat ću onako kako smo nas dva govorili. A govorili smo puno i na raznin jezicima, na splitskon, na bosanskon, na vlaškon, koji put književno, al samo ka to nismo bili mi nego niki drugi, a privatno smo pričali svakako, ovisno o tome kakve smo budalaštine pričali. Dva dana prije smrti me pita "Jesmo mi ikad pričali išta ozbiljno?" - Bože sačuvaj – odgovorija san.

Kako ću počet pričū o Jozi, od kraja ili od početka? Najbolje da ništa ne planiran pisat ću kako mi dođe. Ionako san ovi zadatak dobija priko veze i naće se neko pa će reć "A šta on ima pisat o njemu kad san mu ja bija bliži", jer nemojmo se zezat, "kraj Gende i mi parimo sami sebi veći", reka je Trpe. I istina je, bilo je ljudi šta su s Jozon bili i bliži od mene i znali ga puno duže nego ja i intimnije nego ja, a ja san se s njime zadnji godina puno zblizija i skužajte ljudi mene su zvali pa pišen šta ću. Počet ću od kraja. Bilo je šest uri ujutro, bija san u Hrvacama, zvonija je telefon, javila mi se žena, nije morala ništa ni reć. Grlo mi se stislo, nazva san Nenni, plakala je, nazva san Trpu on je reka "Ode naš Jozo", nazva je Štrlić i reka "Nađemo se u teatru u de-

set" i tako je počelo. Od silne priše ta četri dana – zovimo vamo, aj namo, aj daj osmrtnicu, vidi za komemoraciju – nekako nisan ima vrimenta sist i osjetit to da je Jozo umra, stalno san se tija suočit s tin, da to probije iz mene, zna san da negdi mora puknit. I stalno smo se zvali tih dana, čitali jedan drugome govore šta smo i pisali, tili smo ostavit dušu na papiru da svi znaju kakvi je veliki čovik otiša i koliko smo izgubili i koliko smo ga volili a riči su nekako uvik bile male i on je uvik bija veći od njih. Tili smo ga ispratit kako dolikuje i jesmo, i to tako triba bit. Ali meni nikako nije išlo u glavu da sve to radimo zbog Gende. Pa ni na sprovodu, stalno mi je nešto tu bilo ukrivo i dok san tamo sta u kapeli i gleda u taj lijes parilo mi se ka da će Jozo svaki čas doć do mene, povuć me za rukav i upitat "Šta je ovo? Ko je umra?" Ma bilo je meni jasno da je Jozo mrtav ali nikako nisan moga prihvatit to da više nije živ. To da je umra je bila njegova privatna stvar i ako je on tako odlučija neka mu bude al to da nije više živ e to mu nekako nisan moga dopustit jer tu sad dolazi ono "A s kin ću se ja sad zezat? A s kin ću popit ljutu?" itd, itd. Plačemo i kukamo uvik zbog sebe, sebični smo i šta ćeš. Tuga me pukla nakon Mise zadušnice, došla je po svoje, pustija san joj se, bilo je lipo tugovat za Jozon, ličilo me. A danas mi je nekako bez veze šta nema Gende, i onome koji je odlučija da ga nema bi reka dvi riči. Šta ti je to tribalo? To ti je brate glupo da gluplje ne more bit..

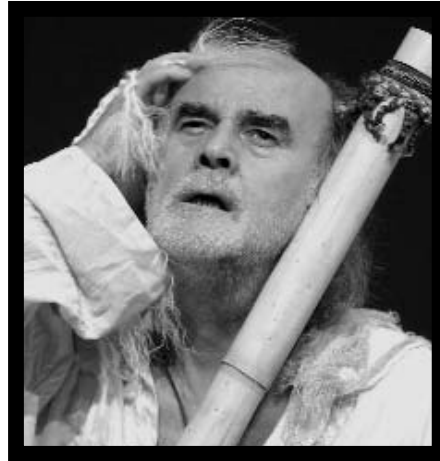
Nabrajale su se tih dana sline Jozine nagrade, uloge, brojle se godine, sve ono šta ga je činilo velikin čovikon i velikin glumcen a oni moj Jozo šta san ga volija parija mi se nekako mali prid ton značajnon osobnosti. Ma znan ja da je on bija ljudina i veliki glumac ali

Josip Genda (1943 – 2006.)

ĆAĆINE ROLE

tija me za ruku i more bit da je to jedina ozbiljna gesta šta smo je izveli, poljubija san ga u čelu i otiša. I sad ne mogu reć i više ga nisan vidija, jer vidin ga uvik, vidin ga kad god oću, popričan s njim, nasmijen se i tako će bit dok san živ. A onda ću ga i onako opet vidit. Ima valjda gori koji štekat, dignit ćemo noge na neki oblak pa ćemo se opet smijati. Nać ćemo ćemu.

PS

Bija je Dan mrtvi, iša san ga vidit. Sa mu se ide u posjetu na ti dan, to je sa ka njegov dan i on ga slavi, rođendan više ne slavi, on mu više nije važan. Kupija san veliku košaru sa cvičen i uputija prema kvartu di se priselija, kvart se više ne zove Mertojak nego neki A4 ili B, ne sićan se. Moja mlada ćer je lamatala košaron, boja san se da neće ništa ostati u njoj. Sreli smo gospođu Gorku, Jozinu ženu, izljubili se "Ideš u posjetu?" pita, "E, iden ga obać." Dobija je novu lipu, bilu ploću, to su mu sa ka nova vrata od sobe. Tija san mu pokucati da vidin oće otvorit, oće šta reć, tija san mu pričati kako je prošla premijera *Ujaka Vanje*, jer to bi njega sigurno zanimalo, osim šta je bija kapetan momćadi bija je i njen najvatreniji navijać. Taka san ploću i osjetija da mi se nešto brzo penje iznutra i da će mi svaki čas uđrit na oči. Nisan mu tija dat gušta, da me vidi kako plaćen, znan točno šta bi mi reka, ćujen mu točno smij u uvu. Reka san "Amo ća" i okrenija se. Bija san ljut na njega, šta je tako zalega bez ikakvog posla, i sa se pravi važan i šta sa zbog njega ja triban plakat.

meni će uvik ostati u srcu njegov smij, njegovo podbadaње i kad bi zagrinta. Možda mi je najdraži bija kad je grinta, to je stvarno bilo smišno. Na prvin probama bi uvik govoriya kako on ništa ne zna i kako je strašno da ćovik radi neki posa pedeset godina a da ništa nije naućija i kako je on jedan magarac itd. Ma on je to za ozbiljno misliya. Al neću ovdje o poslu. Gušta san i igrati s njim i gledati ga, i nikad neću zaboravit kako je govoriya monolog u *Elektri*, bija san student i iša san drugu godinu statirat u predstavu samo da bi ga svaku večer mukte sluša, ali kad se upitan Šta mi je bilo najdraže raditi s Jozon? Ma najdraže mi je bilo sist s njim na štekati kad je lipo vrime i pričati, ili mućati svejedno. Prićali smo i o kazalištu, o balunu, gurkali bi se kad bi prošla koja lipa splićanka. Bija je dvadeset osan godina stariji od mene a meni se ponekad parilo da je mladi bar deset. Sićan se kako smo prešli na Ti. On je meni uvik govoriya Ti a ja njemu naravno Vi. Svi su mu drugi govorili Ti a ja Vi. Ćak su ga neki mladi od mene tikali. Ja nisan moga. Ima san toliko strahopoštovanja. I onda, bili smo se već jako zblížili, jednog dana ja odlučin, ćak san ga tija pitati, ma govoriću mu Ti, ovo je stvarno glupo. Koji je to bija napor majko mila. Stalno mi je bilo na vr jezika, ma nikako, nikako. I onda san uspiya naravno... Govorin ja njemu tako Ti, ništa on, a vidin da je primjetija, i toliko mi je za šta san to učinija, osjećan se još gluplje i nakon desetak dana, opet se vratin na Vi. Jozo me pogleda ispod oka i kaže "Oš ti mene više pristati zajebevat s tin Ti, Vi!?" I tako, postali smo prijatelji, gušta san u svakoj sekundi s njim. Kad san bija imenovan za direktora drame govori on meni "A, neš sad moć pit kavu ujutro s onin Gendon" Ja kažen "Sluša, ti mene nazovi i reci da imaš psihićkih problema i ja dolazin "A smiš li?" pita Jozo. "Šta smin li, moran, jes' ti prvak ili nisi" I tako bi on mene nazva ujutro oko jedanaest "Alo silazi doli, frka mi je!" Uvijek je s njim bilo živo, uvik je bilo zabavno. Kako je vrime išlo bija je sve mekši i mekši, sve otvoreniji, prema svima. Ćovik vridi onoliko u koliko se ljudi upiše, a on se svojon ljudskon toplinon upisa u mnoge. Uvijek se smiya. Reka mi je jedan put "Znalo mi je bit teško. Jednom mi je bilo toliko teško da san misliya da ću umrit koliko me bolilo. A onda sam reka samon sebi – A šta š sad tugovat. Aj diži se. Vidi koliko lipi stvari ima oko tebe. Život je veselje. Smiyi se." I stvarno se je smiya, smiya se je do kraja, boja se je, znan, ali se je i smiya. A onda taj zadnji put u bolnici uva-

Sjećam se. Sjećam se rola koje sam gledala iz gledališta kao publika i rola koje je stvarao u predstavama na kojima sam radila kao dramaturginja. Ne mogu se sjećati onih iz njegovih glumaćkih početaka, iz šezdesetih godina, koje Anatolij Kudrjavcev spominje u eseju napisanom za radijsku emisiju Dramskog programa Hrvatskog radiya *Portret umjetnika u drami* (poslije objavljenom u istoimenoj knjizi) kao što su **Pirgopolinik** iz Plautova *Hvalisava vojnika* (kojim je rano upozorio na "svoju sposobnost gipke metamorfoze i na snažnu izražajnost markantnog glasa") ili **Don Rodrigo** u Corneilleovu *Cidu*, obje u splitskom Kazalištu mladih u kojem je jedanaest godina (od 1955. do 1966.) igrao kao amater, da bi onda u istom tom kazalištu s još troje glumaca dobio profesionalni status. Ne mogu se sjećati ni prvih gostujućih uloga u splitskom HNK-u (gdje će 1973. dobiti stalni angažman) – **Filozof** u *Životu Galilejevu*, **Mitar** u Krležinu *Vučjaku* i **Andrija Groznica** *Na Tri kralja*. Znam samo da sam u arhivi HNK-a prelistavala desetine poželjelih kazališnih oglasa s crvenim i crnim slovima, na kojima su se onda ispisivale i kast-liste, i na njima nalazila ime – Josip Genda. Josip Genda, Josip Genda, Josip Genda. Igrao je mnogo, igrao je stalno, igrao je sav svoj glumaćki vijek.

Puštajući ponovno u mislima film sjećanja s njegovim gotovim rolama, ali i svim onim što se događalo na probama, rekla bih da je Genda odavno sebe kao glumca doveo do rada na liku ne kroz vanjsku transformaciju, nego *uvlaćenjem* u lik. Genda je svoje likove provlačio kroz sebe ili, točnije, nalazio u sebi. To nije znaćilo da ih je glumio u svoje ime, nego da je u sebi nalazio mogućnost za određeno lice. Svoj dah, svoju "kićmu", organizaciju vlastite osobe podlagao je liku. Jedna od posljednjih rola u predstavi, koju sam imala sreće raditi s njim i u splitskom HNK-u, bila je uloga **Oca** u *Osmom povjereniku*. Svu silinu i snagu koju je Genda posjedovao kao da je predao u ogorćenju ogrizlom Ocu! No iz te

ćangrizave oporosti probijala je i drama tog lica. Doista, nikada pa ni tada nismo mogli vidjeti da su njegova "zloćesta" lica samo zloćesta. Onako kako je Otac u kreaciji Josipa Gende imao duboki dramski razlog za svoju devijaciju, tako su imali i ostali. I **Nakaza** u *Dan kada je Mary Shelly susrela Charlottu Bronte*, i **Hofgen** u *Mefistu*, i **Fjodor Karamazov** u *Braći Karamazovima*, i **Lorenzo Sabundalović** u *Otoku Svetoga Ciprijana*. Jer Genda je svoja lica zastupao. Nije ih branio, nije im se rugao, on ih je jednostavno zastupao. Rekla bih da je to radio ne samo zato što mu je tako nalagao scenski instinkt i tim smjerom pronađen sustav rada nego i osobna mekoća. Zbog toga Gendine zlice nisu nikad mogle biti samo zloćeste. Bili su to ljudi od krvi i mesa koje je Genda na scenu, u život predstave donosio igrajući ih dosljedno. Pa ako se i nekad moglo reći za koju njegovu rolu "ne, to nije to lice", nije se nikad moglo reći da Genda život određenog lika nije od početka do kraja konzekventno proveo kroz predstavu. To je bio jedan od dvaju razloga zašto se Gendi na sceni uvijek vjerovalo. Onaj drugi razlog ležao je u tome što je sva svoja lica izvlaćio iz sebe.

Proces rada bio mu je promišljen, postupan, temeljit. Nije mu bilo teško probati i isprobavati jer nije patio od samodopadnosti, kako u radu, tako ni na sceni. Zato je neke svoje role za koje je imao osjećaj da se s njima nije "našao" izrađivao i tražio dugo poslije premijere. Jednostavno ne bi mogao primiti ćestitku ili mišljenje a da to ne bi spomenuo. "Nisan ga još uhvatio..." Ili: "Mućim se s njim." Ili, kako je ovo ljetu rekao Kici kad više nije mogao igrati: "Sad znam kako bih trebao igrati Nonna." (**Nonno** u predstavi *Noć iguane*, op. aut.)

Sve je to ono tako često Gendino: "Ne znam." I ono: "Nikad ne bih mogao predavati glumu." I ono nevoljko pripremanje ljudi za prijemni na glumi.

"Ne znam." I nije znao. Jer se i ne može znati. Umjetnost se ne zna. A Jozo je bio umjetnik. U nekrolozima se dodati još – dramski.

PREMIJERE

PORTRET

RAZGOVOR

MEĐUNARODNA
SCENA

OBLJETNICE

VOX
HISTRIONIS

TEORIJA

SJEĆANJA

NOVE
KNJIGE

TEMAT

DRAME